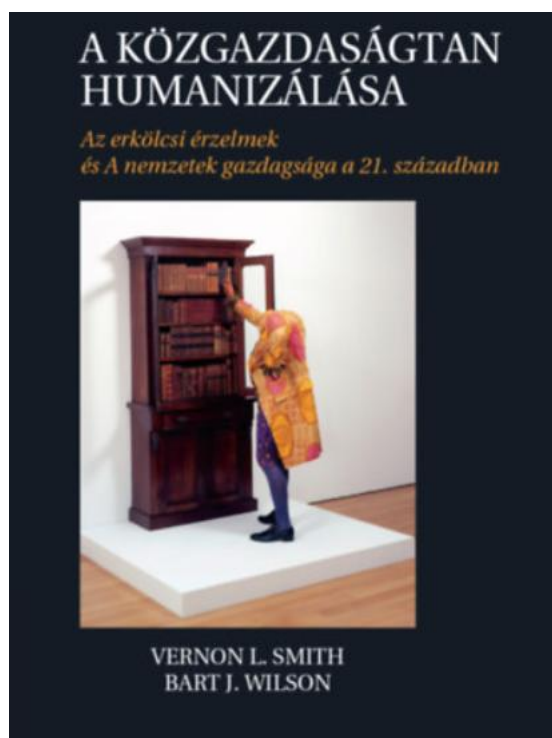

Vernon L. Smith és Bart J. Wilson: A közgazdaság humanizálása c. könyvének ismertetése

A könyvet Vernon L. Smith (Nobel-díjas) és Bart J. Wilson írta 2019-ben.¹ A mottója lehetne, hogy vissza Adam Smith-hez, akit a közgazdaságtan atyjának tekintünk. Adam Smith elhíresült mondása a gazdaságot irányító "láthatatlan kézről" mindenki által ismert. A szerzők felfedik nekünk, hogy két "láthatatlan kéz" van, van egy társadalmi "láthatatlan kéz" is, amiről Smith még a főművének tekintett *A nemzetek gazdasága* előtt 17 évvel írt *Az erkölcsi érzelmek elmélete* c. könyvében. Smith azt állítja, hogy bennünk, emberekben van egy velünk született hajlam arra, hogy együtt érezzünk másokkal, és hogy ez a hajlam vezet minket a helyes és igazságos cselekedetek felé. Ez a "láthatatlan kéz" gondoskodik róla, hogy az emberek erkölcsös módon viselkedjenek, még akkor is, ha nem tudatosan törekednek erre.

Adam Smith tanulmányozása humanizálta a közgazdasági ismereteinket - mondják a szerzők.

A kétszemélyes játékok, például a közismert ultimátumjáték, kísérleti bizonyítékai az 1980-as és 1990-es években összütközésbe kerültek a regnáló közgazdaságtannal. A haszon maximalizálási elméletekkel, matematikai képletekkel nem magyarázhatók ezek az eredmények.

A legegyszerűbb ultimátumjáték, hogy két vadidegent behívunk egy szobába és az elsőn belépőnek a kezébe nyomunk 10 db 1 dollárost. Ebből valamennyit fel kell ajánlania a később belépőnek. Neki egyetlen feladata van, hogy vagy

elfogadja az ajánlatot vagy visszautasítja. Ha visszautasítja, mondjuk mert nulla vagy szerinte méltatlanul alacsony az ajánlott összeg, akkor egyikük sem kap egy centet se, ha elfogadja, akkor elvihetik a pénzt. A kísérletvezető felírja az ajánlott összeget és hogy elfogadták-e vagy sem. Ezt sokszor lefolytatják, mindig új emberekkel, és statisztikát készítenek belőle. Az átlagos ajánlat úgy 4 dollár körüli volt. Mit is mond ez? Hiszen elég lett volna 1 dollárt felajánlani, azt is elfogadták volna, mert annak az alternatívája az elutasítás, nulla dollárt eredményezett volna. Bármennyire is mesterségesek a kísérleti körülmények, van itt valami a felajánló részéről amiért egy dollárnál többet ajánlott, ami a felajánló társadalmi vagy szociális emberi mivoltából fakad, nevezzük méltányosságnak.

¹ Magyar kiadás Pallas Athéné 2020, fordította Szentes Dóra.

Jöjjön itt Adam Smith 5 egyszerű axiómja az emberi társas viselkedésről:

0. **axióma:** Az emberek nem telítettek² (sztoikus önszeretet), ami azt jelenti, hogy minden ember számára egy értékes dologból (pénz vagy azt helyettesítő termék) a több a jobb, a kevesebb pedig rosszabb.

Lehet ezt az önmagunkról való gondoskodás vagy az önszeretet, sőt önzés axiómájának is nevezni. A *nemzetek gazdaságában* Smith ebből vezette le a gazdasági mozgásokat, ezért is terjedt el róla, hogy az önzés gazdaságtanát fektette le.

1. **axióma:** Az emberek együttéreznek egymással.

2. **axióma:** Az emberek megítélik egymás szenvedélyeit és érzelmeit.

3. **axióma:** A hála és a harag olyan érzelmek, amelyek egyenesen és a legközvetlenebbül ösztönzik az embereket egymás jutalmazására és büntetésére.

4. **axióma:** A normál alapállapothoz képest az emberek aszimmetrikus változást tapasztalnak valami jó (pl. öröm) és valami rossz (pl. szomorúság) érzése között. (Tulajdonképpen ez az axióma azt mondja ki, hogy sokkal nagyobb szükségünk van együttérzésre ha bajban vagyunk. Nem várjuk el a másiktól, hogy a barátom az ő barátja is legyen, de az ellenségem legyen az ő ellensége is.)

Egyszerűségében zseniális ez az 5 axióma. Ezekből aztán levezethetőek tételek vagy alapelvek, Smith is levezetett 7 alapelvet:

1. alapelv: A szociális érzék kielégítésére irányuló vágytól vezérelve az emberek megvizsgálják a saját érzelmeiket, elfogulatlanul megítélik a saját magatartásukat, és önuralmat gyakorolnak mások ítéletével összhangban.

2. alapelv: Az emberek a nyereségeket és veszteségeket aszimmetrikusan tapasztalják meg a saját és mások cselekvéseiből. (Jobban szenvedünk mikor egy jobb helyzetből rosszabbba kerülünk, vagy veszítünk a meglévő reputációnkból, stb.)

3. alapelv: Az emberek könnyebben éreznek együtt egy olyan baráttal, aki az örömét visszafogottan éli meg, vagy aki mély szomorúságot él át, mint fordítva: Az irigység könnyen meggyengíti a részvételünket egy másik személy örömeiben; ami annak szomorúságában való együttérzésünket erősítheti.

4 (a) alapelv: A cselekedet emberi motivációja abból fakad, hogy vágyunk a dicséretre, valamint arra, hogy dicséretre méltóak legyünk (a nyereség területe)

4 (b) alapelv: A cselekedet emberi motivációja abból is fakad, hogy nem akarjuk, hogy kárhoztassanak bennünket és nem akarunk kárhoztatásra méltóak lenni. (a veszteség területe)

5. alapelv: Az emberi cselekedetek olyan jelzések, amelyeket helyénvalóságuk vagy nem helyénvalóságuk formál, figyelembe véve a cselekvés körülményeit vagy kontextusát.

² A szerzők a mai (közgazdasági) nyelvre átfogalmazták Smith axiómáit. Van egy nagyon érdekes fejezet a könyvben, hogyan kell értelmezni 18. századi szavakat. Az Érzelmeknek nincs magyar fordítása, szakértők szerint pontosan a szavak jelentés tartalma miatt 4 szakmai fordítónak (pszichológus, stb.) kellene együtt dolgoznia. Más: mivel a Google & Co. mindent beszkenelt, viszonylag könnyű olyan diagramokat létrehozni, hogy egy bizonyos szó relatív gyakorisága hogyan változott 1700-tól 2000-ig. Érdekesek a diagramok. Aztán külön kérdés, hogy az adott szónak a jelentéstartalma hogyan változott az idők folyamán.

6. alapelv: A cselekvés körülményei vagy annak kontextusa nagy jelentőséggel bír, mind lehetővé teszi az emberek számára, hogy értelmezzék az egymás cselekedeteiben rejlő szándékokat és megtalálják ezen cselekedetek értelmét.

7. alapelv: Ha állíthatjuk, hogy létezik egyensúly fogalom, az a kölcsönös együtt-érzésen alapul és a szabálytérben létezik

Smith a társadalmi embert modellezte, nem az egyént és ezeket a tudományos eredményeit soha nem fedezték fel - állítják a szerzők.³

Mind a hét alapelvet hosszan elemzi a könyv. Itt most csak a 'helyénvaló' szót emelném ki, mint nagyon összetett fogalmat. (Például a gyerekeket nem lehet mindenre tételesen megtanítani, de kialakul bennünk egy érzés, hogy mi a helyénvaló vagy a nem-helyénvaló.)

Nagyon sok mindenről lehetne (kellene) még beszélni a könyv kapcsán, hiszen egy közgazdász számára átfogó mű.⁴ Egy dolgot semmiképpen nem hagyhatok ki még ebből a rövid ismertetőből sem, ez az igazságosság kérdése. Smith alapvető társadalmi pillérnek tekinti az igazságosságot. Ha megengedik, akkor most a saját átíratomban érzékeltetném Smith gondolatait, talán nem vezetem félre Önöket. Egy normális, működő társadalom alapja a jóság és az igazságosság⁵. A jóság alatt a jó dolgokat értem, amelyeket szívből helyeslünk: az udvariasság, kedvesség, együttérzés, segítőkészség, tisztesség, stb. Ezeket nem lehet kieroszakolni vagy törvénybe iktatni. Az igazságosság viszont törvényben garantált, megvédi a gyengébbeket, az ártatlanokat az agresszoroktól. Az emberek a nekik tett jó dolgokért cserébe jó dolgokat tesznek.

Még az is lehet, hogy lesz egyszer egy olyan közgazdász, közgazdasági elmélet, aki/ami ezt elismeri.

Ez a mondat viszont átvezet ahhoz a kérdéshez, ami a könyv egyik fő vonulata: milyen lesz az új közgazdaságtan, ami beintegrálja Smith tanait az emberről. Lesz-e egyáltalán olyan közgazdaságtan, ami valami relevánsat és érvényeset tud mondani a világunkról?

Bp., 2024.02.24.

³ 120. oldal.

⁴ A könyv tartalmaz olyan fejezeteket is, amelyek nekem, mint villamosmérnöknek nem annyira érdekesek vagy követhetők, matematikai levezetéseket vagy kísérletek megtervezéséhez módszertani megfontolásokat adnak.

⁵ 40 évvel Smith előtt írta Bernard Mandeville a Méhek meséjében: Államukban virult az élet, naggyá tette a bűn s a vétek!